

Introïtustekst

Jes. 65, 17-22a (NBV)

Zie, ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Wat er vroeger was raakt in vergetelheid, het komt niemand ooit nog voor de geest. Er zal alleen maar blijdschap zijn: groot gejuich om wat ik schep. Ik herschep Jeruzalem in een jubelende stad en schenk haar bevolking vreugde. Dan zal ik over Jeruzalem jubelen en mij verblijden over mijn volk. Geen geweene of geweeklaag wordt daar nog gehoord. Geen zuigeling zal daar meer zijn die slechts enkele dagen leeft, geen grijsaard die zijn jaren niet voltooit; want een kind zal pas sterven als honderdjarige, en wie geen honderd wordt, geldt als vervloekt. Zij zullen huizen bouwen en er zelf in wonen, wijngaarden planten en zelf van de opbrengst eten; in wat zij bouwen zal geen ander wonen, van wat zij planten zal geen ander eten.

Lezing

Openbaring 21, 1-4 (NBV)

Ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Want de eerste hemel en de eerste aarde zijn voorbij, en de zee is er niet meer.

Toen zag ik de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem, uit de hemel neerdalen, bij God vandaan. Ze was als een bruid die zich mooi heeft gemaakt voor haar man en hem opwacht.

Ik hoorde een luide stem vanaf de troon, die uitriep: 'Gods woonplaats is onder de mensen, hij zal bij hen wonen. Zij zullen zijn volken zijn en God zelf zal als hun God bij hen zijn.'

Hij zal alle tranen uit hun ogen wissen. Er zal geen dood meer zijn, geen rouw, geen jammerklacht, geen pijn, want wat er eerst was is voorbij.'

Overweging

Ik weet nog goed wanneer het echt bewust tot me doordrong, de Bijbelse voorstelling van de laatste dingen, de voorstelling van het voorbijgaan van deze aarde en van een nieuwe aarde die komt. Ik zat naast mijn moeder in de auto. Voorin, en dat mocht toen in Duitsland vanaf twaalf jaar, dus ik was al niet meer zo heel jong. Hoe we op dit thema kwamen weet ik niet meer. Maar ik herinner mij dat ik schrok van deze voorstelling. Ik herinner mij dat ik toen zei: 'Ja, maar waarom? De wereld is toch goed?' En hoe mijn moeder toen antwoordde: 'Ja, voor jou wel'. Een antwoord dat mij raakte. Dat bleef haken...

Toen hoorde ik het voor het eerst bewust. Hoe de voorstelling van het voorbijgaan van deze orde en de verwachting van een nieuwe wereld mensen die onderdrukt zijn en die niets te verwachten en te hopen hebben moed geeft. De ziener Johannes die de vervolgte christelijke gemeenten met zijn kleurrijke en vaak krasse visioenen bemoedigt. Deze wereld waarin jullie worden verdrukt, die komt aan zijn eind, vertelt Johannes in geuren en kleuren. Zie maar hoe het met de verdrukkers afloopt. Het leed van jullie, dat heeft niet het laatste woord. Alle tranen zullen worden afgewist. Het zijn visioenen die mensen in de knel uitzicht bieden en hoop. Toen. En nog steeds. Steeds opnieuw, door de eeuwen heen.

Voor mij was de voorstelling van de laatste dingen dus geen dogma dat ik opzij heb geschoven. Het was juist een voorstelling die ik ontdekte en die voor mij is gaan leven. Jürgen Moltmann. De theologie van de hoop. De weigering je neer te leggen bij de wereld zoals die nu een keer is. Het

zoeken van een weg voorbij de klassieke voorstelling van een nieuwe wereld of een hiernamaals dat onze wereld nu reduceert tot 'nog niet echt' en 'niet echt ertoe doend'. Een voorstelling, die niet trouw is aan deze aarde en die de energie uit deze wereld en uit dit leven trekt. En ook voorbij een plat vooruitgangsgeloof in een wereld die steeds beter wordt. Maar waaraan allen die gestorven zijn zonder dat hen ooit recht is gedaan, geen deel meer hebben. Het zoeken van een weg voorbij berusting of dwingend activisme. Een weg waarbij wij mensen deze nieuwe wereld tegemoet kunnen leven, wij haar mogen helpen voorbereiden. Maar waarbij de komst van de nieuwe wereld ook niet van ons en van onze inzet afhangt. Want hoeveel tirannieën zijn er in de loop van de geschiedenis niet geweest daar waar mensen het Godsrijk met geweld probeerden af te dwingen.

En of je dat dan allemaal precies zo gelooft? Daar gaat het misschien niet eens zo om. De verwachting van het Koninkrijk Gods is denk ik niet alleen iets voor wie het allemaal kunnen geloven. Het is ook wilsbesluit. De weigering om deze hoop los te laten. De weigering om ons neer te leggen bij een wereld waarin zo veel leed is en waarin zoveel mensen sterven zonder ooit de kans te hebben gekregen te leven.

'Waar onze doden zijn, verkoold, verwaaid, vragen wij U, hebt Gij hen nog gezien?'

En nu dan in het kader van deze serie de uitnodiging om zo'n dogma, zo'n geloofsvoorstelling, opnieuw te onderzoeken. De uitnodiging om te vragen wat deze voorstelling van de laatste dingen ons nu in onze tijd te zeggen heeft. Op zoek naar een antwoord op deze vraag kom ik uit bij de Amerikaanse theologe Catherine Keller. Catherine Keller noemt wat zij doet niet dogmatiek. Liever spreekt zij van constructieve theologie. Van het postmoderne denken heeft zij geleerd om alles, dus ook elke theologische voorstelling, kritisch te deconstrueren. Wat was de context waarin een bepaalde geloofsuitspraak heeft gefunctioneerd? Wat waren de machtsverhoudingen? Wie werd hiermee gehoord en wie werd eventueel de mond gesnoerd? Welke belangen stonden op het spel? Niets bleef overeind. Maar Keller bleef niet bij de deconstructie. Zij wilde ook weer gaan bouwen. Wat van de discussies van toen, van wat er toen op het spel stond, kan ons nu, in onze eigen tijd en situatie helpen? In gesprek met theologen uit alle eeuwen, maar ook met filosofen, kunstenaars en vele anderen, bouwt Keller uit de kostbare brokstukken aan een theologie voor de vragen van onze tijd.

En als het dan gaat om de leer van de laatste dingen, dan is de context voor Keller een heel andere dan de context bij ons. Hier bij ons is die voorstelling in die zin marginaal dat wij ons er over het algemeen weinig bij voor kunnen stellen. Als maatschappij maken wij ons zorgen over de toekomst van onze aarde, maar wij leven niet met de verwachting van een eindtijd, die opeens inbreekt in onze tijd. In Noord-Amerika is deze verwachting wel veel duidelijker aanwezig. Keller verhoudt zich in haar theologie onder meer tot een context waarin mensen de bedreiging van onze aarde wel best vinden. Hoe sneller de zaak hier immers naar de Filistijnen gaat, hoe sneller voor de uitverkorenen de verwachte toekomst begint.

Maar dat niet alleen. Ook daar waar een eindtijdverwachting niet expliciet een rol speelt, is deze verwachting volgens Keller toch een belangrijke 'subtekst', een belangrijke structuur, van het hele westerse denken en van de hele westerse geschiedenis. Dus ook bij ons. Het denken in termen van een beweging of een vooruitgang in de tijd met een duidelijk begin en een duidelijk eind. Maar ook het denken in termen van uiteindelijke winnaars en verliezers. Ook dat is in haar ogen apocalyptisch. Wie een eindoverwinning verwacht, die blijft volgens haar toch gevangen in een uiteindelijk destructief patroon. Want ben je wel werkelijk open voor anderen en voor andersheid als je in je voorstelling van de goede wereld uiteindelijk toch je eigen beeld absoluut maakt en eeuwig? Als je je eigen gelijk slechts vooruitschuift naar de toekomst? Hoe houd je de toekomst

werkelijk open? Hoe blijf je trouw aan onze aarde en aan onze tijd? Omwille van de toekomst van onze bedreigde aarde voelt Keller een grote urgentie om uit dit in haar ogen destructieve apocalyptische patroon van denken en handelen en omgaan met de aarde te stappen. En dus bouwt zij aan een nieuwe theologie met een nieuwe, een andere apocalyptiek.

Wat zijn dan de contouren van haar denken? Het meest treffend laat haar theologie zich in mijn ogen omschrijven met een liedregel van Huub Oosterhuis: 'Zijn handen spelen in op ieder nieuw begin'. God is bij Keller de lokstem van het mogelijke. Alles is open. Alles is vloeibaar. God valt niet samen met de schepping, maar hij staat er ook niet los van. Er is geen duidelijk begin van de geschiedenis, geen schepping uit het niets. Maar een schepping uit de diepte, uit wat nog vormeloos is en vol mogelijkheden. Mogelijkheden waar God op inspeelt. Elke dag opnieuw. Want de schepping gaat door. En onze hoop moet zich volgens Keller niet richten op een eind of op een doel van de geschiedenis, maar op de mogelijkheden die elk moment biedt. Ook nu. Ook nu wij nog maar zo weinig tijd hebben om het tij te keren. De voorstelling van de laatste dingen blijft belangrijk omdat hiermee een einde wordt gemaakt aan de status quo, een einde aan wat nu dominant is en onderdrukkend. Maar deze voorstelling moet als het ware worden geopend. Open worden gelezen. Bij Keller gaat de leer van de laatste dingen over in een denken over de Heilige Geest. De eschatologie gaat op in een pneumatologie. In een denken over de Geest die op elk moment in onze wereld werkzaam is en die onze toekomst werkelijk open houdt. Open en onbeslist. 'Zijn handen spelen in op ieder nieuw begin'.

De theologie van Catherine Keller. Gedeconstrueerd en gereconstrueerd geloof van eeuwen. Gedeconstrueerde en gereconstrueerde hoop en liefde van eeuwen. Uitdagende theologie. Relevant. Schurend. Ontoegankelijk. Kostbaar. En een theologie die denk ik een liturgisch kader nodig heeft. Een theologie die gedragen moet worden door liederen en door gebeden. Een theologie die erom vraagt ingebed te zijn in juist die taal die zij overstijgt. Ingebed in woorden die misschien te groot zijn. Te definitief. Te absoluut. Ja. De theologie van Keller kan ons helpen om deze woorden ook anders te horen en te verstaan. Zachter. Opener. Maar wij moeten de grote woorden niet loslaten. Wij hebben ze nodig. De te grote en te gewaagde geloofswaarden van onze broeders en zusters die voor ons hebben geleefd en geloofd en geleden en gehoopt. Wij hebben de taal van onze liederen nodig. Dat we mogen zingen wat te groot is om te zeggen. Dat onze liederen ons en onze hoop voeden en dragen.

“Misschien nog op deze onschatbare aarde eeuwen van schoonheid, onder open hemelwijd landschap, lichtrivieren, verte in blauw, rotsen eiken wouden valleien steden in tuinen. En stilte groter dan taal. En liefde sterk als de dood. God weet het komt goed, een rechtvaardige wereld waar niet de dood heerst.”

Amen

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl